

לא להגדיל את הנסיון

[פרשת ויצא, שנת תשס"ח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
בהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הוגחה ע"י הרב]

אחרי 20 שנה של צרות ובעיות של יעקב בבית חמיו לבן, ציוה ה' ליעקב שיחזור לארץ ישראל. וכך מנסח ה' את הציווי: "ויאמר ה' אל יעקב, שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך, ואהיה עמך" (בראשית לא, 6). **לכאורה**, היה צריך להיות כתוב אחר כך רק 3 מלים: "ויעש יעקב כן" או "ויעש יעקב כאשר ציוהו ה'". אבל לא כן, יעקב עוד התייעץ עם נשותיו אם רצונן לשוב אתו לארץ ישראל.

הוא לא פקד עליהן, אלא שאל אותן. הרי זה כמובן לצורך שלום בית.

א. אבל מה שקשה יותר להבנתנו הוא - מדוע הוא לא אמר להן ישר ולענין כי כך ציוה לו ה'! מדוע הוא מקדים סיבות ונימוקים הגיוניים (שם פסוקים ה-ו) ורק אחר כך מוסר מה אמר לו מלאך ה'! ולא רק שהוא מקדים לשכנע בהסבר אנושי, אלא הוא מאריך דיבור בזה. כאשר מבאר את צרותיו אצל לבן אביהן [ובלי להזכיר ציווי ה'], הוא משוחח 78 מלים. אח"כ בתיאור ציווי ה' אומר להן רק 52 מלים. ולהיכן הלך איסור "דבורים בטלים" או "מיותרים"? גם בתיאורו של ציווי דבר ה', היה יכול לקצר מהנאום הארוך? ואפילו אם אכן כך אמר, למה לה לתורה לספר לנו כל זאת?

ב. וגם רחל ולאחיה כאשר ענו לו בהסכמה, האריכו ב-27 מלים לתאר את מצוקתן ועלבונן (פסוקים יד-טו) ורק אח"כ סיכמו בקצרה ב-6 מלים "כל אשר אמר אלוקים אליך עשה" (פרט ל"ויעתה", שהוא מתייחס לנאמר לפני זה). לכאורה יראת ה' ועבודתו מלמדות שיש להקדים את העיקר, המשמעת לה', ולא להקדים לפני זה נימוקים אנושיים. ראוי שגדולי האומה כלל לא יחשיבו נימוקים אלו אלא יזכירו אך ורק את הציות לדבר ה'!

הזכרנו פעמים רבות כי אין מלה לבטלה בתורה. וגם בתוכן דו שיח של יעקב ונשיו, כבר התייחס **ר' שמחה זיסל** (קלם) תלמידו המובהק של הגאון ר' ישראל סלנטר. בספר "אור רש"ז" (בראשית, עמי קפא) שיש בזה שני הסברים:

א. ראשית, מן הצניעות שהאדם לא יפרסם את צדקותו. לא כאלו "אשר תמיד נמצא בפיהם דבר ה', והם רחוקים מהשי"ת וכו'. כמו כן האדם צריך לעשות מה שאפשר בפשטות, שלא יהיה ניכר ממנו כל כך שהוא עושה זאת בקדושה וטהרה ובחסידות וכו'. 'והצנע לכת עם אלוהיך'. [ועוד] פן יטעה אחרים שייראה החיצוניות [של] יותר [משובחת] מהפנימיות, ושקר גדול הוא, ושנוא בעיני השי"ת" עכ"ל.

ב. עוד נימוק כתב לענינו, שההולך בדרכי ה' חייב לשתף את הטבע עם מצוות ה'. וכך לשונו בהמשך: "ובזה מוטעים ותועים בני אדם. הם סוברים: או סייפא, כח טבע, או ספרא [בתרגום: או חרב הלוחם, או ספר שבידי הלומד] ואי סייפא לא ספרא. ולא כן דרך השי"ת, האבות היו מתנהגים הכל על פי הטבע. אברהם אבינו עם שרה, יעקב עם לבן וכו" עכ"ל. [הערת המלקט: אמנם בגמרא חילקו בין סייפא לספרא, ע"ז יז.; אבל זה נאמר שם כמענה לפי השקפתם של הגויים. ואין זאת השיטה היהודית. ורבות דיבר על כך הרב אברהם קוק, עיין "אורות" עמ' עז, פסקא כח. ו"אגרות" ח"ג עמ' ז].

נוסף על דברי ר' שמחה זיסל הנ"ל, יש בידינו מסורת מרבו, **ר' ישראל סלנטר**. כאשר האדם נלחם נגד יצרו, יש לחפש עצות כיצד להקטין את הנסיון. כאשר האדם מתנסה, הרי כל כך קשה לו נגד יצרו הרע! (קידושין ל:). חובת עבודת ה' לשתף בכך נימוקים הגיוניים, כדי לסייע בידי האדם לנצח את יצרו.

בלי שידע ר' ישראל על כך, הרי הם דברי הבעל שם טוב, כמובא ע"י תלמידו המגיד ר' יעקב מפולנאה, בספרו "תולדות יעקב יוסף". על הפסוק "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך" (תהלים קיט, נט) אמרו חז"ל במדרש (ויק"ר תחילת פרשה לה): "אמר דוד, רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר: 'למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך'. והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות" עכ"ל. פירש הבעש"ט כי דוד נהג עם יצרו הרע בערמה. הוא אמר בפיו כאילו ילך למטרות חולין, אבל למעשה הלך אל הקודש. וכל זה כדי להצליח בנסיונו.

וכך לשון בעל "תולדות יעקב יוסף" (פי חוקת, פסקא יב):

"וביאר [הבעש"ט] כי כשיעשה טוב בלי שום דבר רע, מתגרה בו היצה"ר. מה שאין כן כשרואה היצה"ר שיש בו [תועבת] [תערובת] חלק היצה"ר, מניחו והולך לו, ואז גומר הדבר ויעשה לשמה אח"כ. וז"ש ישראל גנבים כו', כי צריך לגנוב דעת היצה"ר בכל דבר מצוה. וז"ש חשבתי דרכי וכו', ר"ל בכל דבר מצוה או קדושה בהתחלה חשבתי דרכי להנאתי הגשמי, ואח"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך, ר"ל רגלי, הרגל שהורגל אצלי שלא לשמה, אז עשיתי לשמה. וזה שאמר חצות לילה אקום, ר"ל לתועלתי הגשמי. כי מיד שיתעורר משינתו לשם שמים אי אפשר, אלא חצות לילה אקום לצרכי, ואז בדבר הטבע יכול לגבור על הטבע שינת חצות. ודברי פי חכם חן. והוא כלל גדול ללמוד במחשבה זרה בתחלה או בתפלה, שלא ימנע [יצה"ר] עבור זה, רק יגנוב דעת היצה"ר ואח"כ יעשה לשמה ודי בזה עכ"ל. [והוא הזכיר רעיון זה בקצרה במשפטים (אות יב) ושם הביא דברי המדרש הנ"ל על דוד המלך].

ובכן גם יעקב אבינו ידע על הנסיון הקשה לנשותיו לקיים "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך", ונזקק לצרף לזה דברי נועם והסברה. וזה מסביר אריכות דבוריו בנושא. וזה גם מסביר הקדמת הענין הטבעי בדיבורי רחל ולא, כי גם הן חששו לעצמן מפני התגרות יצרו הרע. רק אחרי השכנוע העצמי, עלו שלב לעשות מפני ציוויו של הקב"ה, ולשם שמים.

ובזה יש לנו הסבר נפלא מדוע אין הגר"א מזכיר מצוות יישוב א"י באגרתו לבני ביתו, עת שיצא בדרכו לארץ הקודש. כאשר הגר"א כותב דברי פיוס לאמו ולאשתו ולבניו לבל יצטערו, הוא מצטדק מול הסכנות "הנה אנשים נוסעים על כמה שנים [גם] בשביל ממון [לסחור סחורה]. ואני תהלה לאל נוסע לארץ הקדושה שהכל מצפים לראות, חמדת כל ישראל, וחמדת השי"ת, כל עליונים ותחתונים תשוקתם אליה". ואנו מתפלאים, מדוע לא הזכיר הגר"א שמקיים בזה מצוה דאורייתא? כלום זה לא משכנע יותר מהכל?

3 תשובות תירצתי בעבר.

- א.** איננו בטוחים בסגנון המכתב כמה מדויק הוא. שמא יש כאן השמטה. הג"ר יחזקאל סרנא (ישיבת חברון) סבור כי המכתב נכתב בשפת אידיש, ונתרגם ע"י מאן דהוא (והראיה מן החלפות הלשון זכר לנקבה, ויחיד לרבים, ואיזכור מדרשים שאינם ידועים לנו).
- ב.** אפשר כי מצוות א"י איננה מתרי"ג, כי היא כוללת כל תרי"ג, כדברי גר"ח פאלאג'י ("ארצות החיים") ודברי הראי"ה קוק.
- ג.** תירצתי כי עיקר המצוה היא הכיבוש. הנסיעה לא"י לדור בה בלבד היא רק הכשר מצוה, וכדברי הראי"ה, הובאו ע"י רי"ל מיימון בסוף המאמר "ברכה על א"י", שהדפיס בסוף "קיצור שו"ע" (מהד' מוסד הרב קוק). ולכן דייק הגר"א בדבריו.

[תירוץ חדש]

- ד.** אבל לפי דברינו כאן, הגר"א היה סבור כמו ר' ישראל סלנטר שאין להגדיל את הנסיון. אם אמור יאמר שרצונו לקיים מצוה, הרי מיד יסתער עליו השטן בכל מיני עיכובים.

והנה ראייה נפלאה לשיטה זו. חז"ל הנחו אותנו לבל יגיד אדם במפורש "כך וכך פרקים אלמד עד תאריך פלוני", או כך וכך אעשה מצוה. "מחשבה - מועלת" (סנהדרין כו:), עיין פירוש שני בדברי רש"י הכותב: "מחשבה שהאדם מחשב כך וכך אעשה, כך וכך תעלה בידי, מועלת להשבית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת. ואפילו לדבר תורה כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא" עכ"ל רש"י.

ואמנם הגמרא המשיכה שאם עסוקים בה לשמה, אינה מועלת [עריכת תכנית] לקלקל. בודאי הגר"א חשב לשם שמים?! אלא נ"ל על פי דברי החיד"א (י"דבש לפי", מערכת מ' אות יט) "ואפשר דזהו במחשבה, אך באמירה [בפרהסיא] אפילו לשמה [יש נזק] וז"ש 'אמרתי אחכמה' [באמירה] והיא רחוקה ממני' (קהלת ז, כג) ואפילו שאני מכוין לשמה" עכ"ל. [וצ"ל שאיננו מסכים לדברי רש"י, הסבור כי גם באמירה, אם לשם שמים יצליח].

כמה עומק יש בכל דברי התורה, וכמה עצות נאמנות. הנה יש הלכה כי שכיר הרועה עדר צאנו של חברו, אם באו לסטים מזויינים (סכיינים או מקלות) לשדוד את העדר, הוא פטור מלהתמודד נגדם, וזה נחשב לו אונס והוא פטור מתשלום ההפסד.

אבל אם הוא התגרה באותה כנופיית הגנבים והתריס נגדם: "גנב מסריח! במקום פלוני אנו הרועים מחכים לך! כך וכך גברים יש לנו, כך וכך כלבי שמירה, כך וכך קלעים מוכנים נגדך!" ואח"כ כתוצאה ממאמר ההתרסה באו אותם הגנבים ושדדו, הרי אותו הרועה חייב בתשלום הנזק. למה? כי הוא כביכול הוליך את עדרו למקום חיות רעות ולסטים (בבא מציעא צג ע"ב - צד ע"א). ומפרש רש"י "השיאו לבוא, על ידי שגידפו". (עיין לשון רמב"ם, הל' שכירות פי"ג ה"ה, שהתגרה בהם).

כן כאשר האדם פותח במלים מלחמתיות נגד השטן, הוא גורם לשטן להתאמץ להכשיל אותו. וכך היה אצל רבי עקיבא ור' מאיר, ואצל מי שאמר "גירא [=תַחַץ] בְּעֵינַי הַשְּׁטָן". (קידושין פא.).

"והצנע לכת עם אלוהיך"!